

Szabó Mihály Gizella

A Nyitrai KFE Közép-európai Tanulmányok Kara Magyar Nyelv-
és Irodalomtudományi Intézet oktatója, e-mail: gszabomihaly@ukf.sk

A štátny vzdelávací program magyar nevééről

A Katedra folyóiratban az utóbbi időben számos írás foglalkozott a szlovákul *štátny vzdelávací program* elnevezésű dokumentumokkal, azok módosításával. A szlovák közoktatási törvény értelmében a *štátny vzdelávací program* a tartalmi-tantervi szabályozás legmagasabb szintű dokumentuma, amely általánosan és az egyes képzési szinteken meghatározza a cél- és követelményrendszert, a képzés hosszát, az elért végzettséget igazoló irat típusát stb. Funkcióját tekintve a magyarországi *nemzeti alaptanterv*-hez (NAT) hasonló. A szlovákiai magyar nyelvhasználatban nem terjedt el az *alaptanterv* szó, hanem vagy az *állami oktatási program* vagy az *állami művelődési program* kifejezéseket használják azok, akik erről a dokumentumról beszélnek, írnak. A Katedrát olvasva úgy tűnik, hogy szakmai körökben mintha inkább utóbbi kifejezés volna a túlsúlyban.

A *vzdelávací* és a *művelődési* szavak jelentése alapján azonban problematikusnak tartom az *állami művelődési program* kifejezést. A *vzdelávací* és a *művelődési* mellékevek „összekapcsolása” azzal magyarázható, hogy a *vzdelat/vzdelávať* ige származékainak magyar megfelelőjeként a szótárak részben a *művel* ige származékait tüntetik fel. Például a Stelczer–Vendéghefele szlovák–magyar szótárban ezeket a megfeleltetéseket találjuk: *vzdelanie* – *műveltség, képzettség; vzdelanosť* – *műveltség, kultúra; vzdelaný* – *művelt, képzett; vzdelávať sa* – *művelődik, képezi magát*. Az egy nyelvű és az egyéb kétnyelvű szótárak anyagát megvizsgálva azonban más eredményt kapunk. A szlovák értelmező kéziszótár a *vzdelávací* szó jelentését így adja meg: *’určený na vzdelávanie’*; a szótárban a *vzdelávanie* önálló címszóként nincs meg, csak a *vzdelanie*, ennek jelentése *’rozvinutie duševných schopností štúdiom; takto získané vedomosti, vzdelanosť’*. A *vzdelávanie* viszont előfordul a szinonimaszótárban, mégpedig a *vyučovanie* szinonimájaként (*’vyučovanie obyčajne v kurzoch’*). Keressük most meg a magyar *művelődési* mellékevet és „rokonait” a magyar értelmező kéziszótárban! *Művelődési*

’(köz)művelődéssel kapcsolatos; művelődés ’1. az a tevékenység, ill. folyamat, hogy valaki, valami művelődik’, 2. *’műveltség, kultúra’; művel* 2. *’kissé vál*. Folyamatosan műveltebbé, csiszoltabbá teszi’; *művelődik* *’műveli, képezi magát, műveltsége gyarapodik*.

A felsorolt szlovák és magyar szavak között az az alapvető jelentésbeli különbség mutatható ki, hogy a szlovák szavak jelentése szűkebb: elsősorban az oktatás, tanulás révén szerzett műveltségre, képzettségre utalnak, a magyar szavak ezzel szemben tágabb értelműek. Másrészt a magyar *művelődés(i)* szó a folyamatot az ismeretszerző szemszögekből látatja, a szlovák *vzdelávanie* pedig az ismeretátadóéból (a *vyučovanie* jelentése *’oktatás’*). A szlovák szócsaládba tartozó egyéb szavak viszont így is, úgy is értelmezhetők, mivel alapszavuk és annak visszaható alakja „szimmetrikus” jelentésűek: *vzdelat/vzdelávať* *’poskytnúť vzdelanie’*, *vzdelávať sa/vzdelávať sa* *’získať vzdelanie’*. Ezzel szemben a magyar *művel* és a *művelődik* jelentése és használata között lényegesen nagyobb a különbség.

Az elmondottakból több következtetés is levonható. Először is az említett szlovák szavak magyarra nem csak a *művel* származékával fordíthatók, hanem e célra használhatók az *oktat, tanít (tanul), képez* stb. szavak is, amennyiben nem általában kulturálódásról, művelődésről, hanem oktatási intézményben történő ismeretátadásról, ismeretszerzésről, ott szerzett műveltségről, képzettségről van szó. Továbbá a *vzdelávací* a *vzdelávanie* szóhoz kapcsolódik, tehát elsősorban így értelmezhetjük: *’oktatási, képzési, tanítási célú’*, s csak másodsorban jöhet szóba a tágabb értelmezés: *’művelődési célú’*. Bár a *művelődési* egyik szinonimája az *oktatási* (a *kulturális* mellett), a fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a *művelődési* és az *oktatási* szavak jelentése nem azonos, sőt az internetes adatok egyértelműen arra utalnak, hogy a *művelődési* mellékevet gyakorlatilag nem használjuk az iskolarendszerű oktatással kapcsolatban. A *művelődési* melléknév a magyarban szinte kizárólag az alábbi szókapcsolatokban fordul elő: *művelődési ház, művelődési otthon, művelődési*

központ, művelődési intézet, művelődési egyesület. Ezekben az intézményekben folyhat ugyan oktatás, képzés (tanfolyamok formájában), fő profiljuk azonban a kulturális tevékenység. Az ilyen intézmények szlovák nevében a *kultúrny* (pl. *kultúrny dom*) vagy az *osvetový* (pl. *osvetový ústav*) fordul elő, a *vzdelávací* melléknév (pl. *vzdelávacie inštitúcie*) képzettséggel, oktatással foglalkozó intézmények nevében szerepel. Hasonló eredményre jutunk azonban, ha megnézzük a *vyučovací* mellékevet tartalmazó kifejezések angol megfelelőit, ezekben tipikusan az *education* szó és származékai szerepelnek.

A *štátny vzdelávací program*-hoz kapcsolódó másik, szintén a *vzdelávací* mellékevet tartalmazó kifejezés a *vzdelávacia oblasť*. A szlovák dokumentumok meglehetősen homályosan fogalmaznak, mit is kell ezen a kifejezésen érteni. Az alsó tagozat számára készített programban ezt az értelmezést találjuk: „a teljes oktatási tartalomból és a megjelölt kulcskompetenciákból kiemelt témakörök”. Mivel a továbbiak szerint az iskolai oktatás tartalma a kulturális örökség, az ún. *vzdelávacia oblasť*-ot a kulturális örökség és a mindennapi élethez szükséges egyes kompetenciák válogatott elemei alkotják. A *vzdelávací* = *művelődési* megfeleltetés miatt a szlovákiai magyar szerzők írásaiban előfordul a *művelődési terület* kifejezés is. Ennek használatát részben támogathatja, hogy a közoktatási törvény 1999-es módosítása alapján a kétezres évek elején Magyarországon is ez volt „forgalomban”, a jelenlegi magyarországi terminológia szerint a *vzdelávacia oblasť*-nak megfelelő fogalom megnevezése a *műveltségi terület*, amely a NAT definíciója szerint „az oktatás tartalmának a nemzeti és egyetemes kultúra tartományából társadalmi, pedagógiai, pszichológiai és logikai szempontok alapján kiválogatott és elrendezett közműveltségi elemei.”

Az elmondottakat összefoglalva: a *štátny vzdelávací program* ajánlott magyar megnevezése az *állami oktatási program* (ennek megfelelően az egyes iskolák saját *intézményi oktatási programot* készítenek), a *vzdelávacia oblasť* kifejezése pedig *műveltségi terület*.